

ARTIKELEN

Het belang van de institutionele context: slachtofferervaringen met bemiddeling vergeleken^{*}

Daniela Bolivar, Ivo Aertsen & Inge Vanfraechem

Inleiding

De diversiteit van institutionele contexten waarbinnen herstelrecht in verschillende landen werd geïmplementeerd, bracht de vraag teweeg of, en in welke mate, die context een invloed heeft op de ervaringen van slachtoffers. Sommigen zijn immers van oordeel dat in een welbepaalde institutionele context, zoals bijvoorbeeld probatie, de slachtoffers, weerom, slechts op de tweede plaats zouden komen (zie bijvoorbeeld Dignan, 2007). Dit artikel bespreekt enkele resultaten van een tweejarig onderzoeksproject (2011-2012) dat dieper inging op o.a. deze vraag. Gestructureerde interviews werden afgenomen van slachtoffers in drie landen (Nederland, Oostenrijk en Finland) waar de herstelrechtelijke programma's variëren wat betreft de institutionele context waarin bemiddeling is opgezet. Onze bevindingen suggereren dat die context niet zozeer van belang is voor het tevredenheidsniveau van slachtoffers, maar wel voor hun verwachtingen en ervaringen.

Definiëring van het probleem

Herstelrecht kent een steeds bredere verspreiding in Europa en wereldwijd, maar de wijze waarop het wordt geïmplementeerd verschilt in belangrijke mate. Deze diversiteit verwijst niet enkel naar verschillende praktijken (bemiddeling, *conferencing* en *sentencing circles*), maar ook naar de verschillende contexten, in termen van het type organisatie dat herstelrechtelijke praktijken heeft geïnitieerd (probatie of slachtofferhulp, bijvoorbeeld) alsook naar de verhouding tot het

* De auteurs zijn respectievelijk coördinator, promotor en co-promoter van het project. Onderzoekers en vertegenwoordigers van bemiddelingsdiensten in het project waren: Ivo Aertsen, Leuven Instituut voor Criminologie (LINC, Leuven, België), Anne Lemonne, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC, Brussel, België), Päivi Honkatukia, National Research Institute of Legal Policy (NRILP, Helsinki, Finland), Juhani Iivari, National Institute for Health and Welfare (NIHW, Helsinki, Finland), Raimo Lahti, University of Helsinki (Finland), Christa Pelikan en Walter Fuchs, Institute for the Sociology of Law and Criminology (IRKS, Vienna, Oostenrijk), Christoph Koss, Neustart (Vienna, Oostenrijk), Antony Pemberton, International Victimology Institute Tilburg (Intervict, Nederland), Sonja Leferink, (Slachtoffer in Beeld, Utrecht, Nederland). Het project werd ondersteund door de Europese Commissie onder Grant JUST/2009/JPEN/AG/0628.

strafrechtssysteem (bemiddeling als diversiemaatregel, op rechtbankniveau of in de fase van de strafuitvoering; zie Wemmers en Canuto (2002) voor een classificatie).

Onderzoek betreffende herstelrecht en slachtoffers geeft aan dat herstelrecht wel degelijk voordelen kan hebben voor slachtoffers van misdrijven. Slachtoffers hebben de mogelijkheid om informatie te krijgen over hun zaak, om deel te nemen, om hun negatieve gevoelens te verminderen (zoals boosheid en angst) en om uitleg te krijgen over de feiten (Beven et al., 2005; Dignan, 1992; Strang, 2002; Umbreit, 1994; Umbreit et al., 2004; Wemmers & Cyr, 2005). Deelname aan dader-slachtofferbemiddeling lijkt inderdaad te helpen in het construeren van nieuwe conceptualisaties van wat er gebeurd is, wat de ervaring herleidt tot realistische proporties (Aertsen & Peters, 1998). Herstelrecht resulteert vaak in een verontschuldiging (Strang, 2002), waardoor het een soort therapeutische ervaring kan worden (Mika et al. 2004; Strang, 2002; Wemmers & Cyr, 2005). Deze studies hebben evenwel de diversiteit van de institutionele context buiten beschouwing gelaten. De diversiteit van programma's waarbinnen herstelrecht wordt bestudeerd, werd veeleer gezien als een methodologisch probleem, aangezien deze diversiteit duidelijke conclusies inzake het effect van herstelrecht op slachtoffers bemoeilijkt (Dignan, 2002; Wemmers & Cyr, 2005).

Naast deze lacune in de literatuur hebben academici en praktijkwerkers ook hun bezorgdheid geuit over de rol die slachtoffers zouden spelen in bepaalde herstelrechtelijke praktijken. Een belangrijke bron van twijfel is het veelvuldig gebruik van herstelrechtelijke praktijken in het kader van het strafrechtssysteem: 'At the heart of these doubts is a suspicion that restorative justice, for all its talk of restoring victims, is still offender-focused and is likely to become more and more so as it becomes implemented in the criminal justice system' (Johnstone, 2002, p. 81). Eender welke herstelrechtelijke praktijk in het kader van het strafrechtssysteem zou dit risico met zich meebrengen, maar toch vooral die praktijken die een direct effect kunnen hebben op de justitiële situatie van de dader, zoals bemiddeling in het kader van probatie (Dignan & Cavadino, 1998) of leidend tot diversie (Dignan, 1992; Mika et al., 2004).

Onderzoek heeft aangetoond dat de ontevredenheid van slachtoffers over herstelrecht veelal samenhangt met problemen inzake de implementering, zoals de partijdigheid van de bemiddelaar (Morris et al., 1993; Strang, 2002), de moeilijkheden die de bemiddelaar ondervindt om het geheel in goede banen te leiden (Shapland et al., 2007; Strang, 2002), onvoldoende of onaangepaste voorbereiding van het slachtoffer (Morris et al., 1993; Strang, 2002), alsook een gebrek aan opvolging of informatie over wat er na het bereiken van de overeenkomst gebeurt (Coates & Gehm, 1989; Shapland et al., 2007; Strang, 2002), voornamelijk na indirecte bemiddeling (Shapland et al., 2007). Het is tot nog toe niet geweten in welke mate deze problemen samenhangen met de institutionele context van herstelrecht.

Ook praktijkwerkers en beleidsmakers hebben hun bezorgdheid over de positie van het slachtoffer geuit. In 2005 publiceerde Victim Support Europe een 'Statement on the position of the victim within the process of mediation'. In dit document waarschuwden de medewerkers van slachtofferhulp voor de psychologische belasting van deelname door slachtoffers. Zij suggereerden dat slachtoffers in herstelrecht onder (morele of sociale) druk zouden staan of mogelijk een emotionele prijs betalen voor hun confrontatie met de dader. Verder stelden zij de vraag of slachtofferrechten volledig worden gerespecteerd tijdens het proces dan wel of slachtoffers het voorwerp van secundaire victimisering kunnen worden. Ook supranationale regelgeving verwijst zowel naar de mogelijke voordelen van herstelrecht voor slachtoffers, als naar mogelijke risico's. Aanbeveling (2006)⁸ van de Raad van Europa betreffende de bijstand aan slachtoffers vereist in dat kader dat de lidstaten 'support the adoption of clear standards to protect the interests of victims' inzake bemiddeling. De European Commission for the Efficiency of Justice geeft in haar Richtlijnen voor een betere tenuitvoerlegging van de Aanbeveling R(99)¹⁹ over bemiddeling in strafzaken (2007) aan: 'lack of awareness about restorative justice among the judiciary, prosecutors and other criminal justice authorities, victim support organisations, legal professionals, victims and offenders and the general public is one of the main obstacles to the development of mediation' en 'that these and other bodies should provide early information and advice on mediation to the victims and offenders, accentuating the potential benefits and risks to both'. In diezelfde zin benadrukt de recente EU-Richtlijn aangaande slachtofferrechten, hulp en bijstand (25 oktober 2012 – zie bijdrage Lauwaert in dit themanummer) het belang van het ontwikkelen van waarborgen in herstelrechtelijke praktijken, hetgeen de opvatting bevestigt dat deze praktijken meerdere risico's inhouden voor de slachtoffers.

Doelstelling van het onderzoek

De doelstelling van het project was om vergelijkend empirisch onderzoek te voeren in drie Europese landen betreffende de centrale onderzoeksvraag, namelijk wat zijn de noden, ervaringen en positie van slachtoffers wanneer deze deelnemen aan herstelrechtelijke programma's. Verschillende deelaspecten kwamen hierbij naar voren, met name: a) het aanbod van bemiddeling, namelijk hoe voelden slachtoffers zich wanneer hen bemiddeling werd aangeboden, wat waren voor hen kritische factoren om te beslissen al dan niet deel te nemen en wat betekende het vooruitzicht om direct contact te hebben met de dader voor hen (verwachtingen, aarzelingen, angsten?); b) het communicatieproces, namelijk hoe hebben slachtoffers het contact en de dialoog met de dader ervaren in termen van inhoud en kwaliteit, welke onderwerpen kwamen aan bod in de discussie en hoe zijn die gelieerd aan de noden van slachtoffers?; c) de ervaringen met de bemiddeling in het algemeen, namelijk hoe hebben slachtoffers het contact met de bemiddelaar ervaren, werden de principes van vertrouwelijkheid en vrijwilligheid gerespecteerd, en welke rol speelden ondersteuningsfiguren (informele netwerken, slachtofferhulp)?; d) de resultaten van de bemiddeling, namelijk hoe schatten slachtof-

Daniela Bolivar, Ivo Aertsen & Inge Vanfraechem

fers de uitkomst van de bemiddeling in (het belang van het bereiken van een overeenkomst en diverse vormen van materieel en immaterieel herstel, waaronder verontschuldigingen) en hoe hebben zij de (niet-)uitvoering van de overeenkomst ervaren?; e) de justitiële context meer algemeen, zoals hoe hebben slachtoffers de relatie met de politie of het strafrechtssysteem ervaren bij de selectie en doorverwijzing, tijdens de bemiddeling en na het proces, vooral wat betreft de gerechtelijke beslissing aangaande seponering of vervolging, het uitspreken van de strafmaat en/of de strafuitvoering. Ook de rol van de advocaat naar het slachtoffer en het bemiddelingsproces toe kwam aan bod.

In dit artikel behandelen we de belangrijkste topics die naar voren kwamen bij de vergelijking van de drie bemiddelingscontexten (Nederland, Oostenrijk en Finland).

Methodologie

Om de slachtofferervaringen in verschillende herstelrechtelijke settings te vergelijken, beoogde het onderzoek slachtofferervaringen te evalueren op basis van één onderzoeksinstrument (een vragenlijst) en van twee criteria om de steekproef te selecteren, namelijk a) de institutionele context van herstelrecht en b) het type slachtofferparticipatie. Wat betreft de institutionele context werden drie landen geselecteerd, namelijk Nederland (waar herstelrecht is opgestart vanuit slachtofferhulp), Oostenrijk (vanuit probatie) en Finland (eerder een neutrale basis).¹ Tegelijk wilde het onderzoek drie verschillende groepen slachtoffers bereiken: a) zij die deelnamen aan een volledig herstelrechtelijk proces; b) zij die deelnamen aan een herstelrechtelijk proces dat werd onderbroken; en c) niet-deelnemers, namelijk slachtoffers die werden gecontacteerd door de bemiddelingsdienst maar waarvoor geen bemiddeling werd opgestart (om welke reden dan ook).

Drie verschillende bemiddelingscontexten

Bolivar, Pelikan en Lemonne (2013) vatten de drie contexten als volgt samen. In Nederland is Slachtoffer in Beeld sinds 2009 verantwoordelijk voor de implementering van bemiddeling. Het is onafhankelijk van, maar heeft nauwe banden met Slachtofferhulp. Het project is duidelijk gesitueerd binnen een slachtofferbeleid. De nadruk ligt op slachtoffers van ernstige feiten en een ontmoeting is een aanvullende maatregel (hetgeen een diversifiëring van diensten aan slachtoffers van misdrijven mogelijk maakt). Anders dan de meeste bemiddelingsvormen is de Nederlandse niet gericht op het bereiken van een bemiddelde overeenkomst die in de gerechtelijke procedure in aanmerking kan worden genomen. De ontmoeting kan plaatsvinden voor, tijdens of na het strafproces en onder meer slachtoffers kunnen het initiatief nemen voor een slachtoffer-dader gesprek. De band met het strafproces is evenwel onvermijdelijk, al was het maar omdat de ontmoeting het proces kan voorafgaan. Het Openbaar Ministerie wordt in dat geval op de

1 De opzet van de herstelrechtelijke praktijk gebeurde vanuit die invalshoek, maar dat zegt op zich nog niets over de eigenlijke implementering.

hoogte gebracht van de ontmoeting en kan er rekening mee houden bij zijn beslissing over de zaak.

In Oostenrijk bestaat reeds lang slachtoffer-dader bemiddeling doorheen heel het land, genaamd 'Tatausgleich' (TA; tot 2004 'Außergerichtlicher Tatausgleich' – ATA) gebaseerd zowel op jeugdwetgeving (sinds 1988) als op het strafprocesrecht (sinds 2000). Aangezien bemiddeling werd geïnstitutionaliseerd in de Oostenrijkse Vereniging voor Probation en Sociaal Werk (nu 'Neustart'), werd het getypeerd als een dadergerichte vorm van herstelrecht. Theoretisch kan bemiddeling in Oostenrijk worden gezien als een werkelijk alternatief voor de strafrechtelijke procedure, aangezien ze de actieve deelname van slachtoffer en dader aanmoedigt, herstelvergoeding nastreeft en aldus bestraffing vermijdt en gericht is op het 'doorwerken' van het conflict door in te gaan op de concrete ervaringen van de partijen over het berokken en ondervinden van schade. De Oostenrijkse praktijk is gelieerd aan het strafproces, waarbij het Openbaar Ministerie optreedt als verwijzer. Het gaat om diversie: de strafrechtelijke actoren, in de eerste plaats het Openbaar Ministerie, kunnen discretionair optreden zowel bij de start als bij het einde van het bemiddelingsproces. De centrale rol van het OM is duidelijk, alsook de subsidiaire rol van de rechtbank bij het doorverwijzen. Het gaat hierbij om directe bemiddeling tussen slachtoffer en dader.

In Finland tenslotte kan de bemiddeling in strafzaken zowel parallel als aanvullend aan het strafproces plaatsvinden. Het doel is om de betrokkenen de kans te geven elkaar vertrouwelijk te ontmoeten en om in aanwezigheid van een neutrale bemiddelaar de schade berokkend aan het slachtoffer te bespreken. Bemiddeling biedt de daders de mogelijkheid om verantwoordelijkheid op te nemen voor hun daden. Het doel is te komen tot verzoening en een overeenkomst die leidt tot tevredenheid van beide partijen. Andere leden van de gemeenschap kunnen worden betrokken, maar dit gebeurt eerder uitzonderlijk. De procedure wordt geleid door vrijwilligers die hiervoor zijn opgeleid. De bemiddelingsprogramma's worden veelal georganiseerd en geleid door gemeentelijke diensten voor maatschappelijk werk, soms ook door niet-gouvernementele organisaties. Ook al wordt bemiddeling aangeboden buiten het strafrechtssysteem om, toch heeft de uitkomst vaak een direct effect op de procedure en de gerechtelijke status van de partijen. Zo kan ze bijvoorbeeld een doorslaggevende factor zijn in de beslissing van het OM om al dan niet te vervolgen. Bemiddeling kan ertoe leiden dat het vooronderzoek of de mogelijke tenlasteleggingen beperkt worden, dat van bestraffing wordt afgezien of dat de straf wordt gemilderd of een ander type straf wordt opgelegd. Het is niettemin duidelijk dat een overeenkomst geen garantie inhoudt voor seponering of voor aanpassing van de straf: het OM en de rechtbank zijn immers niet verplicht rekening te houden met de bemiddeling.

Instrument en steekproef

De ervaringen van slachtoffers werden bevraagd door middel van een gestructureerd interview op basis van een vragenlijst die voor deze studie werd gecreëerd. In totaal werden 197 slachtoffers van misdrijven bevraagd (67 in Oostenrijk,

Tabel 1: *Aantal deelnemers per land*

	Nederland	Finland	Oostenrijk	Totaal
Proces voltooid	59	36	42	137
Process onderbroken	-	7	9	16
Niet-deelnemers	23	5	16	44
Totaal	82	48	67	197

48 in Finland en 82 in Nederland). De bovenstaande tabel vat de gegevens samen voor de drie verschillende groepen slachtoffers.

De drie steekproeven hadden voornamelijk betrekking op interpersoonlijk geweld (slagen en verwondingen). Niettemin kunnen enkele specifieke elementen worden benadrukt: terwijl sommige Nederlandse slachtoffers ook ernstige delicten zoals moord en zedenfeiten hadden meegemaakt, waren meerdere Finse en Oostenrijkse respondenten slachtoffer van een misdrijf dat doorgaans als minder of gemiddeld ernstig wordt bestempeld, alhoewel daar ook slachtoffers van huiselijk geweld deel uitmaakten van de steekproef.

Bevindingen²

Aanbod tot bemiddeling en voorbereiding van de ontmoeting

De vragenlijst peilde naar de redenen om deel te nemen aan bemiddeling. In de drie landen werden ‘de dader laten weten hoe het slachtoffer zich voelt’, ‘antwoorden krijgen van de dader’, ‘een verontschuldiging krijgen’ en ‘zich ervan verzekeren dat de dader geen nieuwe misdrijven pleegt’ als redenen vermeld. Maar er waren ook verschillen. Finse en Oostenrijkse slachtoffers beklemtoonden veeleer hun motivatie om nieuwe misdrijven te voorkomen, terwijl ook ‘een verontschuldiging van de dader krijgen’ hoog in de ranglijst stond. In Nederland wilden de meeste slachtoffers ‘antwoorden krijgen van de dader’ en ‘de dader laten weten hoe het slachtoffer zich voelt’. Het is interessant vast te stellen dat redenen die verwijzen naar ‘delen’ of ‘zeggen’ in de Nederlandse context belangrijker werden gevonden dan in de andere twee landen, die op hun beurt meer geneigd waren om het effect dat de ontmoeting op de dader kon hebben te beklemtonen.

Aan respondenten werd gevraagd hoe tijdig het aanbod tot bemiddeling was. 83% van de respondenten in Nederland vond het ogenblik waarop de bemiddeling werd aangeboden ‘gewoon perfect’. In Finland (54%) en Oostenrijk (53%) werd dit antwoord minder vaak gekozen. In vergelijking met Nederland vonden de respondenten in Finland en Oostenrijk vaker dat het ‘te lang’ duurde vooraleer een aanbod tot bemiddeling werd geformuleerd (44% in Finland, 42% in Oostenrijk – tegenover 12% in Nederland).

2 Gebaseerd op Bolivar et al. (2013).

Voor wat vrijwilligheid betreft hadden de meeste slachtoffers het gevoel dat hun deelname vrijwillig was en waren ze er zich van bewust dat ze die deelname op elk ogenblik mochten stopzetten. De percentages slachtoffers die een bepaalde mate van druk ondervonden lagen hoger in Oostenrijk (15%) en Finland (11%) dan in Nederland (1%).

De ontmoeting

De meeste respondenten in deze studie namen deel aan directe bemiddeling (73% in Nederland, 94% in Finland en 82% in Oostenrijk). In de drie landen waren de meeste slachtoffers tevreden met het tijdstip en de plaats waar de ontmoeting plaatsvond. Terwijl de meeste ontmoetingen in Nederland tussen 30 minuten en een uur duurden, duurden ze in Oostenrijk en Finland doorgaans ongeveer een uur.

In een groot aantal zaken werden uiteindelijk verontschuldiging aangeboden: tussen 70% (Finland) en 80% (Nederland). De meeste slachtoffers waren van mening dat deze verontschuldiging oprecht waren, al vielen er belangrijke verschillen te noteren: Nederlandse slachtoffers waren meer geneigd de verontschuldiging als ernstig te bestempelen (88%), in vergelijking met Oostenrijk (70%) en Finland (66%).

In het algemeen hadden de respondenten een positief oordeel over de ontmoeting en de bemiddelaar. De bemiddelaar werd als neutraal en ondersteunend gezien. De slachtoffers hadden veeleer een goed begrip van wat er tijdens de bemiddeling gebeurde, geloofden in de betrouwbaarheid van de ontmoeting, voelden zich met respect behandeld en hadden het gevoel voldoende aandacht te hebben gekregen tijdens de bijeenkomst.

Over het effect dat de ontmoeting op de dader kon hebben, bleken slachtoffers daarentegen minder optimistisch te zijn. Meer in het bijzonder bleken slachtoffers geneigd om de ontmoeting zelf en de rol van de bemiddelaar positiever te evalueren dan het effect op de dader. Deze vaststelling werd in de drie steekproeven gedaan, maar bleek significanter te zijn in Finland en Oostenrijk.

Algemene beoordeling van de bemiddeling

De bevinding dat slachtoffers bemiddeling beschouwen als een gepaste strategie om met daders om te gaan is consistent voor de drie landen (de stelling 'de ontmoeting stelde de dader verantwoordelijk voor zijn daden' werd door de meeste slachtoffers onderschreven). De meeste slachtoffers beschouwden bemiddeling ook als een strategie die tot erkenning van schuld en schade kon leiden. Respondenten hadden ook het gevoel dat bemiddeling 'de schade had hersteld', alhoewel deze stelling vaker onderschreven werd door Oostenrijkse en Finse slachtoffers dan door hun Nederlandse tegenhangers. Het is echter onduidelijk hoe de respondenten deze vraag geïnterpreteerd hebben: als louter schadevergoeding (die vaker verkregen werd in Oostenrijk en Finland) of ruimer. De stelling dat de ontmoeting de dader zou helpen om in de toekomst geen feiten meer te plegen, vond in het algemeen weinig steun.

Daniela Bolivar, Ivo Aertsen & Inge Vanfraechem

Inzake het effect van de ervaring op de gevoelens van de slachtoffers over het misdrijf tonen onze bevindingen meer bescheiden resultaten in vergelijking met de percentages inzake tevredenheid. Tussen de 51% (in Nederland) en 62% (in Finland) zei dat de ontmoeting hen geholpen had om zich beter te voelen dan voor de bemiddeling. In de drie steekproeven was er een minderheid aan slachtoffers die zich slechter voelden na de bemiddelingsontmoeting (tussen 6 en 10%). Verder gaf ongeveer 20% van de slachtoffers in de drie steekproeven aan dat de ontmoeting noch een positief, noch een negatief effect had.

Verwachtingen en ervaringen van slachtoffers inzake bemiddeling

Aan slachtoffers werd gevraagd waarover het meest werd gepraat tijdens de ontmoeting met de dader. In Nederland werd het vaakst gepraat over de feiten (92%) en over de persoonlijke en sociale gevolgen voor het slachtoffer (90%). In Finland en Oostenrijk daarentegen werd slechts in respectievelijk 33% en 52% van de zaken over de persoonlijke en emotionele gevolgen gesproken. In die landen waren de feiten (60% en 90%) en de financiële schadevergoeding (51% en 71%) de meest besproken onderwerpen.

Inzake de verhouding tussen bemiddeling en de strafprocedure tonen cijfers aan dat slachtoffers in het algemeen geneigd zijn akkoord te gaan met het systeem dat ze kennen. Dit houdt in dat Nederlandse respondenten de voorkeur gaven aan een bemiddeling in aanvulling op een strafproces (67-71%), terwijl Oostenrijkse respondenten eerder de voorkeur gaven aan een systeem dat de strafrechtelijke procedure kan vervangen (88-100%).

Discussie

Zoals Bolivar et al. (2013) beschrijven, zijn er belangrijke verschillen tussen de drie bemiddelingscontexten van deze studie. De auteurs gebruiken het concept 'societal ecology' om deze verschillende contexten te begrijpen. Enerzijds is Nederland een land dat een specifieke ontwikkeling heeft gekend, bepaald door een uitgesproken slachtofferbeleid en de ontwikkeling van diensten voor slachtofferhulp. Precies omwille van die invloed hebben Nederlandse dader-slachtoffer ontmoetingen niet tot doel een overeenkomst te bereiken die het strafproces kan beïnvloeden. Anderzijds hebben Oostenrijk en Finland herstelrechtelijke praktijken ontwikkeld die, ongeacht of ze nu van meet af aan zo waren opgevat (Oostenrijk) of niet (Finland), met elkaar gemeen hebben dat ze allebei functioneren als alternatief voor een strafrechtelijke procedure. Derhalve lijkt het grootste verschil tussen deze benaderingen niet zozeer in de institutionele context te liggen, zoals eerst werd gedacht (probatie, neutrale basis, slachtofferhulp), maar in hun relatie tot het strafrechtsproces. Dit blijkt uit de empirische vaststelling van de slachtofferervaringen zoals hier beschreven, die aantonen dat de meest uitgesproken verschillen konden worden vastgesteld tussen Nederland enerzijds en Oostenrijk en Finland anderzijds.

Onze resultaten tonen aan dat slachtoffers van misdrijven genoegdoening kunnen vinden bij bemiddeling in diverse institutionele contexten. Bovendien kunnen verschillende methodologieën (zoals een verschil in lengte van de voorbereidende procedure) waardevol zijn voor de slachtoffers. Verder is gebleken dat slachtoffers geneigd zijn het herstelrechtelijke programma dat ze kennen te kiezen: deelnemers in een diversiemodel verkozen herstelrechtelijke programma's met een directe invloed op de strafprocedure, terwijl deelnemers aan een herstelrechtelijke praktijk zonder invloed op de strafprocedure geneigd waren om een complementair model van herstelrecht te kiezen. De meeste slachtoffers in de drie contexten ervaren de bemiddeling als neutraal, vrijwillig en vertrouwelijk, hetgeen aansluit bij het belang inzake het vaststellen van minimumwaarborgen voor de bemiddelingspraktijk.

Niettemin tonen de bevindingen ook aan dat de percentages inzake ontevredenheid iets hoger liggen bij de deelnemers aan een diversiemodel. Dit lijkt erop te wijzen dat, hoewel herstelrechtelijke programma's met een sterke band met de strafrechtelijke procedure tot genoegdoening van het slachtoffer kunnen leiden, ze ook meer risico's inhouden om veeleer een bron van ontevredenheid te worden. Gelijkaardige bevindingen werden gedaan in Spanje (Bolívar 2012). Daar werd vastgesteld dat het bemiddelingsproces door slachtoffers in algemene termen positief werd bevonden, maar dat de mogelijkheid tot diversie doorgaans twijfel deed ontstaan over de motieven van de dader om aan de bemiddeling deel te nemen.

Daarbij rijst de vraag of deze bevindingen een aanduiding zijn van het feit dat verschillende types herstelrechtelijke programma's ook verschillende slachtoffergroepen 'aantrekken' (met verschillende noden), dan wel of slachtoffers geneigd zijn eerder tevreden te zijn met wat hen wordt aangeboden en derhalve kennen.

Enkele praktische gevolgtrekkingen inzake de institutionele context betreffen het volgende:

- Inzake de tijdigheid van (het aanbod tot) bemiddeling vinden slachtoffers ofwel dat dit precies het juiste tijdstip was, ofwel veeleer te laat kwam in het diversiemodel. Alhoewel ernstige misdrijven wellicht meer tijd vereisen, zouden slachtoffers in het diversiemodel veeleer tevreden zijn dat hun zaak snel wordt afgehandeld. Voor de ernstigere zaken kan dat inhouden dat het aanbod dient herhaald te worden als het slachtoffer er niet onmiddellijk op ingaat. Onze bevindingen tonen aan dat secundaire victimisering eerder zelden voorkomt, al dient wel rekening te worden gehouden met het risico erop. In ieder geval blijkt dat slachtoffers die beslissen niet deel te nemen, blij waren met het feit dat ze hier zelf over konden beslissen (zie ook Vanfraechem 2007).
- In termen van voorbereiding hadden de meeste slachtoffers het gevoel voldoende informatie over de ontmoeting te hebben gekregen voor de bijeenkomst met de dader. De Nederlandse slachtoffers gaven vaker aan dat ze zich 'voorbereid' voelden om naar de bijeenkomst te gaan. Dit zou kunnen te maken hebben met de verschillen in context wat het voorbereidingsproces

betreft (in veel zaken in Finland was er bijvoorbeeld nauwelijks enige voorbereiding). Maar het zou evenzeer kunnen te maken hebben met de verwachtingen inzake bemiddeling. Indien slachtoffers geen diepgaand gesprek met de dader verwachten maar veeleer een onderhandeling over een financiële vergoeding, zijn ze wellicht geneigd tevreden te zijn met de ontvangen informatie zelfs indien deze werd meegedeeld tijdens een eerder kort voorbereidingsproces (bijvoorbeeld tijdens een telefoongesprek).

- Onze resultaten tonen aan dat de opvolging van de zaak en het geven van informatie over het effect van de bemiddeling op de strafzaak geen prioriteit lijken te zijn voor de bemiddelaars, terwijl dit nochtans een belangrijk aspect is voor de slachtoffers.
- Het institutionele aspect lijkt ook een invloed te hebben op de toegang tot slachtofferhulp: waar in Nederland de meeste slachtoffers contact hadden met slachtofferhulp blijkt dit in de andere twee landen veel minder het geval te zijn. Dit zou verband kunnen houden met de ernst van de zaak. Niettemin heeft ervaring in België met conferencing rond ernstige misdrijven aangetoond dat slachtoffers zelfs in die gevallen geen toegang hadden tot slachtofferhulp (Vanfraechem 2007). We kunnen derhalve de vraag stellen of de toegang van slachtoffers tot slachtofferhulp niet veeleer lijkt af te hangen van de mate waarin een bemiddelingsprogramma slachtoffer-georiënteerd is.

Onze resultaten tonen aan dat de verwachtingen en ervaringen van slachtoffers met herstelrecht (bijvoorbeeld inzake de onderwerpen die dader en slachtoffer bespreken tijdens de bemiddeling) in grote mate bepaald worden door de institutionele context waarin deze plaatsvindt. Slachtoffers in het diversiemodel zijn geneigd om een groter effect op de dader te verwachten, misschien omdat de slachtoffers weten dat het akkoord meteen het einde van de strafrechtelijke vervolging impliceert. Het bemiddelingsproces besteedde dan tevens meer aandacht aan de financiële vergoeding, terwijl het aanvullende model meer gericht was op het communicatieproces, met name op wat het slachtoffer wil horen of wil zeggen tijdens de bijeenkomst.

Referenties

- Aertsen, I. & Peters, T. (1998), Mediation for reparation: the victim's perspective. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 6 (2), 106-124.
- Beven, J., G. Hall, I. Froyland, B. Steels & D. Goulding (2005), Restoration or renovation? Evaluating restorative justice outcomes. *Psychiatry, Psychology and Law*, 12 (1), 194-206.
- Bolivar, D. (2012). *Victim-Offender Mediation and Victim's Restoration. A Victimological Study in the Context of Restorative Justice*. PhD diss., Leuven: KU Leuven.
- Bolivar, D., C. Pelikan & A. Lemonne (2013-te verschijnen), Victims and restorative justice: a comparison across the participating countries. In I. Aertsen, I. Vanfraechem en D. Bolivar (Eds.) *Victims and Restorative Justice*. London: Routledge.

- Coates, R. & J. Gehm (1989), An empirical assessment. In M. Wright en B. Galaway (Eds.), *Mediation and Criminal Justice: Victims, Offenders and Community*. London: Sage Publications, pp. 251-263.
- Dignan, J. (1992), Repairing the damage: can reparation be made to work in the service of diversion? *The British Journal of Criminology*, 32, 453-473.
- Dignan, J. (2007), The victim in restorative justice. In S. Walklate (Ed.) *Handbook of Victims and Victimology*. Cullompton: Willan Publishing, pp. 309-331.
- Dignan, J. & M. Cavadino (1998), Which model of criminal justice offers the best cope for assisting victims of crime? In E. Fattah en T. Peters (Eds.), *Support for crime victims in a comparative perspective. A collection of essays dedicated to the memory of Prof. Frederic McClintock*. Leuven: Leuven University Press, pp. 139-168.
- Johnstone, G. (2002), *Restorative justice. Ideas, values, debates*. Cullompton: Willan Publishing.
- Mika, H., M. Achilles, E. Halbert, L. Stutzman & H. Zehr (2004), Listening to victims. A critique of restorative justice policy and practices in the United States. *Federal Probation*, 68 (1), 32-38.
- Morris, A., G. Maxwell & J. Robertson (1993), Giving victims a voice: a New Zealand Experiment. *The Howard Journal*, 32 (4), 304-321.
- Shapland, J., A. Atkinson, H. Atkinson, B. Chapman, J. Dignan, M. Howes, J. Johnstone, G. Robinson & A. Sorsby (2007), *Restorative justice: The views of victims and offenders. The third report from the evaluation of the three schemes*. Center for Criminological Research, University of Sheffield. Beschikbaar op: www.justice.gov.uk/docs/Restorative-Justice.pdf
- Strang, H. (2002), *Repair or revenge: victims and restorative justice*. Oxford: Clarendon Press.
- Umbreit, M. (1994), *Victim meets offender. The impact of restorative justice and mediation*. New York: Willow Tree press, Inc.
- Umbreit, M., R. Coates & B. Vos (2004), Victim-offender mediation: Three decades of practice and research. *Conflict Resolution Quarterly*, 22 (1-2), 279-303.
- Wemmers, J. & M. Canuto (2002), *Victims' experiences with, expectations and perceptions of restorative justice: A critical review of the literature*. Department of justice Canada, Available at: www.justice.gc.ca/en/ps/rs/rep/2001/rr01-9.pdf
- Wemmers, J. & K. Cyr (2005), Can mediation be therapeutic for crime victims? An evaluation of victim's experiences in mediation with young offenders. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 47 (3), 527-544.